

5

การก่อร่างและการเปลี่ยนแปลงของระบบเกียรติยศในสังคมไทย (พ.ศ. 2394 - 2468)¹

The Formation and Modification of Honor System in Thailand (1851-1925)

เอกลักษณ์ ลอยศักดิ์

Ekkaluk Loysak

นักศึกษาระดับปริญญาโท สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
M.A. Student (History), Department of History, Faculty of Social Sciences,

Srinakharinwirot University

ศิริพร ดาบเพชร

Siriporn Dabphet

รองศาสตราจารย์ ดร. ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
Associate Professor, Ph.D. at Department of History, Faculty of Social Sciences,

Srinakharinwirot University

ได้รับ 19 กุมภาพันธ์ 2567

แก้ไข 8 กรกฎาคม 2567

อนุมัติให้ตีพิมพ์ 20 กรกฎาคม 2567

บทคัดย่อ

บทความนี้ศึกษาการก่อตัวและการเปลี่ยนแปลงของระบบเกียรติยศในสังคมไทยระหว่าง พ.ศ. 2394 - 2468 ผ่านการจัดการต่างๆ เกี่ยวกับเครื่องราชอิสริยาภรณ์ โดยใช้กระบวนการทางประวัติศาสตร์ศึกษาจากหลักฐานชั้นต้นและชั้นรองที่เกี่ยวข้อง

---

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ของเอกลักษณ์ ลอยศักดิ์ เรื่อง เครื่องราชอิสริยาภรณ์กับความเปลี่ยนแปลงของระบบเกียรติยศในสังคมไทย (พ.ศ. 2394 - 2484) หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ผลการศึกษาพบว่า การดำเนินการต่างๆ เกี่ยวกับเครื่องราชอิสริยาภรณ์ของชนชั้นนำในช่วง พ.ศ. 2394 - 2468 แสดงให้เห็นการก่อร่าง การวางรูปแบบและการสร้างความรับรู้เกี่ยวกับระบบเกียรติยศแบบใหม่ในสังคมไทย ตั้งแต่การริเริ่มสถาปนาเครื่องหมายสัญลักษณ์แบบใหม่คือเครื่องราชอิสริยาภรณ์ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว การพัฒนาแบบแผนของเครื่องราชอิสริยาภรณ์เพื่อสร้างเป็นระบบความสัมพันธ์ภายในระบบเกียรติยศที่ชัดเจนในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และการใช้คุณสมบัติการเป็นเครื่องแสดงความสัมพันธ์ของเครื่องราชอิสริยาภรณ์ในการคัดแยกกลุ่มคนออกเป็นกลุ่มๆ ตามลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างผู้ให้และผู้รับในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว อันเป็นคุณสมบัติที่เป็นเอกลักษณ์และเป็นที่ยอมรับในสังคมเรื่อยมาจนกระทั่งปัจจุบัน

คำสำคัญ เครื่องราชอิสริยาภรณ์, ระบบเกียรติยศ, สังคมไทย

Abstract

This article aims to study the Thai royal decorations management in order to understand the formation and modification of honor system in Thailand during 1851 – 1925 CE by using primary and secondary sources in the historical methodology.

The study reveals that the processes of Thai royal decoration management by aristocrats during the late 19th – early 20th century had shaped the formation and knowledge of honor system in Thailand. Since the reign of King Mongkut, he established his new royal decorations which were new symbols for honoring. Subsequently, the modification of decorations patterns in the reign of King Chulalongkorn formulated the explicit relationship within the honor system. Additionally, King Vajiravudh signified the orders of royal decorations to categorized groups of people according to the relation between king and recipients. It is a significant characteristic which has been recognized until the present day.

Keywords: Thai royal decoration, Honor system, Thai society

บทนำ

ความเข้าใจเรื่อง “เกียรติยศ” ในสังคมไทยสมัยก่อนอาจถูกผูกโยงและผสมผสานเข้ากับอำนาจและสถานะทางสังคม ซึ่งเป็นวัฒนธรรมมาตั้งแต่ในสมัยจารีตที่ผู้คนถูกกำหนดหน้าที่และสถานะโดยชนชั้น ผู้ที่มีอำนาจมากจึงเปรียบเสมือนผู้มีบารมีที่เหล่าผู้น้อยต้องขอเข้าไปพึ่งพาเพื่อหวังรับความคุ้มครองในทางใดทางหนึ่ง ดังนั้นความจงรักภักดีจึงขึ้นอยู่กับอำนาจทางสังคมของแต่ละบุคคล แต่ในเวลาต่อมา ความรับรู้เรื่อง “เกียรติยศ” ถูกผูกโยงเข้ากับสัญลักษณ์แสดงเกียรติยศที่สถาปนาขึ้นใหม่ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2394 - 2411) หรือที่ต่อมาเรียกว่าเครื่องราชอิสริยาภรณ์ ซึ่งได้สร้างกฎเกณฑ์และบรรทัดฐานของระบบเกียรติยศขึ้นในสังคมไทย ที่ผูกโยงกับความสัมพันธ์ระหว่างผู้ให้และผู้รับ แสดงให้เห็นถึงแนวคิดเกี่ยวกับระบบดังกล่าวอันมีเอกลักษณ์และพลวัตในแต่ละช่วงเวลา

บทความวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิเคราะห์การก่อตัวและการเปลี่ยนแปลงของระบบเกียรติยศในสังคมไทย ตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่เครื่องหมายแสดงเกียรติยศแบบใหม่ถือกำเนิดขึ้นในสังคมไทย และศึกษาความเปลี่ยนแปลงของระบบดังกล่าวผ่านพัฒนาการต่อมาในอีกสองรัชกาลจนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งถือเป็นช่วงเปลี่ยนผ่านจากความเข้าใจเรื่องเกียรติยศตามแบบจารีตสู่การสร้างความรู้ใหม่ผ่านระเบียบแบบแผนที่สร้างขึ้นมาจากเครื่องราชอิสริยาภรณ์ อันแสดงให้เห็นถึงแนวคิดของชนชั้นนำและความคิดของคนในสังคมในแต่ละช่วงเวลาได้

งานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับระบบเกียรติยศและเครื่องราชอิสริยาภรณ์ยังไม่มีผู้ทำการศึกษามากเท่าใดนัก การศึกษาในประเด็นนี้อาจแยกเอกสารที่เกี่ยวข้องได้ออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ งานศึกษากลุ่มแรกเป็นเอกสารกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับบริบทสังคมไทย และเอกสารที่อ้างอิงเกี่ยวกับเครื่องราชอิสริยาภรณ์ ซึ่งงานกลุ่มแรกนี้จะให้รายละเอียดสภาพสังคมไทยในแต่ละช่วงเวลา โดยเฉพาะช่วงเวลาแวดล้อมกับงานวิจัยชิ้นนี้ โดยส่วนหนึ่งสามารถทำได้ข้อสรุปเรื่องสภาพสังคมไทยที่มีการแบ่งออกเป็นกลุ่มชนชั้นและแต่ละชนชั้นก็มีการดำเนินความสัมพันธ์ระหว่างกันตามบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปเรื่อยมานับจากอดีต เช่น งานของ ม.ร.ว. อคินรพีพัฒน์, (2527). สังคมไทยสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ พ.ศ. 2325 - 2416. สุวรรณสถานอาณันท์ และ เนื่องน้อย บุญยเนตร (บรรณาธิการ). (2542). คำ: *ร่องรอยความคิด ความเชื่อไทย*.

งานศึกษากลุ่มที่ 2 คืองานที่นำประเด็นเกี่ยวกับเครื่องยศและเครื่องราชอิสริยาภรณ์มาใช้ศึกษาและอ้างอิงในงานเพื่อขยายความในประเด็นหลัก เช่น บทความของ ดวงดาว ยังสามารถ. (2537). เครื่องยศ: จากอดีตสู่ปัจจุบัน. รัฐศาสตร์สาร (1(19): 49 - 57). ที่

นำการพระราชทานเครื่องยศและเครื่องราชอิสริยาภรณ์มาใช้อธิบายภาพลักษณ์ของพระมหากษัตริย์ในแง่ต่างๆ เช่น ภาพลักษณ์ของการบำเหน็จความชอบหรือภาพลักษณ์ด้านการเมือง งานศึกษาของ กุลลดา เกษบุญชู มีดี. (2562). ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ วิวัฒนาการรัฐไทย. ที่ได้เสนอว่าเครื่องราชอิสริยาภรณ์คือสัญลักษณ์แสดงความสัมพันธ์ในการผูกใจข้าราชการให้มีความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ เป็นต้น ซึ่งที่กล่าวมายังไม่มีงานศึกษาชิ้นใดศึกษาการก่อตัวและพัฒนาการของระบบเกียรติยศไทยผ่านเครื่องราชอิสริยาภรณ์โดยตรง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงของระบบเกียรติยศไทยในช่วง พ.ศ. 2394 - 2468 ที่สะท้อนถึงแนวคิดของชนชั้นนำและสังคมไทยผ่านเครื่องราชอิสริยาภรณ์

วิธีการดำเนินการวิจัย

บทความนี้ใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ (Historical Approach) โดยใช้วิธีการวิจัยด้วยการค้นคว้าด้านเอกสารเป็นหลัก (Documentary Research) ทั้งเอกสารชั้นต้น เช่น พระราชบัญญัติ ราชกิจจานุเบกษา ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4 และเอกสารชั้นรอง เช่น งานวิจัย หนังสือ บทความ วิทยานิพนธ์ แล้วนำเสนอด้วยการวิเคราะห์ตีความเป็นลักษณะการพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยนี้สามารถแบ่งอธิบายออกได้เป็น 3 ช่วงเวลา ดังนี้

1. เกียรติยศในสมัยจารีตจนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

1.1 ระบบเกียรติยศสมัยจารีต

สภาพสังคมไทยในอดีตผูกพันอยู่กับโครงสร้างของอำนาจและหน้าที่ตามระบบสังคมแบบชนชั้นมาตั้งแต่ยุคจารีต โดยมีความแจ่มชัดขึ้นเมื่อสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถแห่งอยุธยาตราบทพระอัยการที่กำหนดศักดิ์ดินนาของชนในสังคมขึ้นเป็นครั้งแรกคือ พระอัยการตำแหน่งนาพลเรือน ตำแหน่งนาทหารหัวเมือง ซึ่งเป็นการกำหนดหน้าที่และความรับผิดชอบตามศักดิ์นาที่แต่ละบุคคลถืออยู่ ผู้ที่อยู่ในชนชั้นปกครองเช่น พระมหากษัตริย์ ซึ่งทรงกำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบของบุคคลกลุ่มต่างๆ ผ่านการพระราชทานหรือกำหนดศักดิ์นาให้ตามลำดับเช่น พระราชวงศ์และขุนนาง จะพระราชทานศักดิ์นาให้สูงกว่าชนชั้นผู้ถูกปกครองคือ

ไพร่และทาส ที่จะมีศักดิ์ดินด่าและจำเป็นต้องขึ้นสังกัดมูลนายในเจ้านายหรือขุนนางผู้ใดผู้หนึ่ง อีกทั้งยังต้องขึ้นสังกัดเป็นไพร่หลวงคือเป็นกำลังพลในพระมหากษัตริย์ นอกจากนี้ศักดิ์ดินยังเป็นเครื่องกำหนดการครอบครองทรัพยากรทั้งธรรมชาติและไพร่พลที่เป็นกำลังคนของผู้ถือครองอีกด้วย

อำนาจจากการถือครองทั้งผืนดินและผู้คนตามบทบัญญัติดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงพระราชอำนาจอันท่วมทับของพระมหากษัตริย์ในยุคจารีต ดังนั้นพระมหากษัตริย์และขุนนางผู้ครอบครองปัจจัยเหล่านี้จึงเป็นผู้ที่มีสถานะสูงส่งและเป็นที่เคารพยำเกรงของผู้อยู่ใต้ปกครองตามสถานภาพ การที่อำนาจถูกผูกโยงกับการนับหน้าถือตาตามสถานภาพในสังคมก่อให้เกิดความสัมพันธ์ในระบบอุปถัมภ์ดังที่ ม.ร.ว.อดิน รพีพัฒน์ ศึกษาไว้ว่าสังคมไทยสมัยจารีตเป็นลักษณะสังคมที่ผู้มีสถานะต่ำกว่าต้องพึ่งพิงผู้ที่มีสถานะสูงกว่า เนื่องจากผู้ที่อยู่ในชนชั้นปกครองมีหน้าที่ให้ความคุ้มครองดูแล ส่วนผู้ที่อยู่ในชนชั้นถูกปกครองก็มีหน้าที่เป็นแรงงานเพื่อตอบแทน ลักษณะเช่นนี้หากผู้ปกครองที่เป็นขุนนางผู้ใดสามารถดึงดูดชนชั้นถูกปกครองคือไพร่หรือทาสมาอยู่ในสังกัดตนได้มากเท่าไรก็จะสามารถสร้างภาพลักษณ์ในเชิงอำนาจแก่ผู้นั้นต่อสังคมได้มากเช่นกัน¹ การครอบครองหรือควบคุมทรัพยากรกำลังพลเช่นนี้เป็นกระบวนการหนึ่งในการสร้างอำนาจในเชิงประจักษ์ที่ทำให้ผู้ครอบครองดำรงซึ่งทั้งสถานภาพที่สูงกว่าผู้ที่ไม่ได้ครอบครอง ซึ่งเป็นแนวทางหนึ่งในการสร้างฐานอำนาจนอกเหนือจากอำนาจที่มีมาจากชาติกำเนิดอย่างพระมหากษัตริย์²

ในยุคจารีตอำนาจหรือสิทธิในการแสวงหาอำนาจในสังคมจารีตถูกผูกขาดอยู่กับเจ้าของหนึ่งเดียวในราชอาณาจักรนั่นคือพระมหากษัตริย์ ดังนั้นอำนาจของขุนนางจึงผูกพันอยู่กับตำแหน่งราชการที่ได้รับพระราชทานมาอย่างแยกไม่ออก และเมื่อพระมหากษัตริย์ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งขุนนางจะพระราชทานเครื่องประกอบยศให้ไปพร้อมด้วย เครื่องประกอบยศดังกล่าวจะมีลักษณะเป็นข้าวของเครื่องใช้ในชีวิตประจำวันเช่น ทียบหมาก ขันน้ำ พานรอง กระโถนตลับ เป็นต้น ทำด้วยวัสดุที่มีค่าและประดับด้วยลวดลายวิจิตรบรรจงลดหลั่นกันไปตามแต่ชั้นยศของผู้ที่ได้รับพระราชทาน โดยพบหลักฐานจากกฎหมายตราสามดวง ในพระอัยการกฎมณเฑียรบาลสมัยอยุธยาว่ามีการกำหนดชั้นยศในการพระราชทานเครื่องประกอบยศไว้ ความว่า

¹อดิน รพีพัฒน์, ม.ร.ว.. (2527). *สังคมไทยในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ พ.ศ. 2325-2416*. แปลโดย ประกายทอง สิริสุข, ม.ร.ว. และ พรรณี ฉัตรพลรักษ์. หน้า 262.

²สุวรรณ สภาอนันท์. (บรรณาธิการ). (2542). *คำ: ร่องรอยความคิดความเชื่อไทย*. หน้า 266-271.

...ไอยการบันดาศักดีนา ๑๐๐๐๐ ในเมืองชี้ย่วนกันชิงหุ่มผ้าขาว บันดาศักดีนา ๑๐๐๐๐ หัวเมืองชี้ย่วนกันชิงหุ่มผ้าขาว บันดาศักดีหัวเมืองนา ๕๐๐๐ ชี้ย่วนทงยู บันดาศักดีนา ๓๐๐๐ ช्यान

ไอยการนา ๑๐๐๐๐ กินเมืองทัง ๔ ฝ่ายมีริมปลิกสองคันทานตระวันเบื้อคู้หนึ่ง กันชิงหุ่มผ้าแดงคันทันหนึ่ง เรือกูปแมงดาฤ ๓ ตอนบตลาดสาวตคูกหัวท่ายนั้งหน้า สองคานหาม เก้าอ้อทองศิริเทศมวยทอง แตรกลางโพง ๓ คู่แลเป็กลอง

นา ๑๐๐๐๐ กินเมืองหมวกล่วมทอง ชี้ย่วนกันชิงหุ่มผ้าขาว เรือคฤ ๓ ตอน บตลาดชี้ย่วนทงยทงทังสรรพางกินเจียดเงินถนมาตำรองตุลุ่ม เรือคฤ ๓ ตอนเลว หาบตลาดมิได้กแอเลี่ยมทอง นา ๑๖๐๐ กินเมืองเจียดเบื้ออห้ทรงตุลุ่มกั้งกเอาหาชาติ...¹

จากข้อความข้างต้นจะสังเกตได้ว่า แต่ละชั้นยศที่ถูกกำหนดด้วยศักดินาที่แตกต่างกัน ก็จะมีเครื่องประกอบยศที่มีความแตกต่างกันไปด้วย โดยจะทำด้วยวัสดุชนิดใดและมากน้อย เพียงใดก็ตามแต่ชั้นยศหรือศักดินาที่ได้ระบุไว้ และด้วยจากการปฏิบัติเช่นนี้จึงทำให้ทราบได้ว่า ผู้ได้รับพระราชทานสิ่งใดอยู่ในลำดับยศหรือศักดินาใด ดั่งบันทึกชาวต่างชาติสมัยอยุธยาที่ว่า

...รู้จักความสำคัญของขุนนางเหล่านี้ในที่สาธารณะได้ ไม่เพียงจากทียบหมาก พระราชทาน จากรูปพรรณและเนื้อโลหะล้อมขอบลอมพอก จากฐานะของเรือที่ใช้ เป็นยานพาหนะ จากดาบที่คาดหรือที่มีผู้เชิญไปข้างหน้าเท่านั้น...²

ลักษณะข้างต้นทำให้เห็นได้ว่าเครื่องประกอบยศนั้น มีความสำคัญและมีหน้าที่หลัก เพื่อแสดงยศของผู้ครอบครอง และพระมหากษัตริย์จะพระราชทานเครื่องยศไปตามยศศักดิ์ของผู้รับพระราชทาน

1.2 การก่อร่างของระบบเกียรตินิยมแบบใหม่

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีการริเริ่มที่จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงของระบบเกียรตินิยมในระบบราชการและสังคมไทย กล่าวคือจะเห็นได้ว่าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงได้รับการยกย่องว่ามีความรอบรู้ในหลากหลายแขนง ทรงมีความรู้ก้าวหน้าทันกับยุคสมัย และทรงเป็นผู้ริเริ่มสร้างสิ่งใหม่ๆ หลายประการโดยเฉพาะในด้านพระราชพิธี และธรรมเนียมประเพณี ทั้งการปรับปรุงธรรมเนียมประเพณีและการปฏิบัติให้เหมาะสมกับยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลง ตลอดจนทรงสร้างแบบธรรมเนียมประเพณีและแนวปฏิบัติใหม่ๆ เช่น

¹ กฎหมายตราสามดวง เล่ม 1. (2537). หน้า 72-73.

² นิโกลาส์ แชรแวงส. (2506). ประวัติศาสตร์ธรรมชาติและการเมืองแห่งราชอาณาจักรสยาม. แปลโดย สันต์ ท. โกมลบุตร. หน้า 110-112.

การเปลี่ยนแปลงในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ทั้งการเพิ่มพิธีสงฆ์และการเปลี่ยนจากการอภิเษกเป็นการทรงมงกุฎตามแบบธรรมเนียมของกษัตริย์ตะวันตก¹

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวยังทรงอนุญาตให้ชาวต่างชาติที่อยู่ในกรุงเทพฯ ทั้งเอเชียและตะวันตกสามารถเข้าเฝ้าได้ในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก และพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ชาวต่างชาติสามารถแสดงความเคารพได้ตามแบบธรรมเนียมของตน² นอกจากนี้ยังเป็นกษัตริย์พระองค์แรกที่ทรงอนุญาตให้ข้าราชการฝ่ายในหรือเจ้าจอมหม่อมห้ามลาออกจากราชการได้³ ในด้านการต่างประเทศพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวยังทรงยกเลิกธรรมเนียมการส่งทูตและเครื่องราชบรรณาการไปถวายจักรพรรดิจีน

ขณะเดียวกันทรงเปิดความสัมพันธ์ทางการทูตและการค้ากับชาติตะวันตก โดยมีพระราชดำริปรากฏในประกาศเรื่องราชทูตไปเจริญพระราชไมตรีว่าทรงพยายามทำให้ชาวตะวันตกมีความรู้เกี่ยวกับเมืองไทยและเข้าใจเมืองไทยดีขึ้น ดังที่ทรงมีพระราชหัตถเลขาติดต่อกับชาวต่างชาติที่ส่งส่วนพระองค์และอย่างเป็นทางการ⁴

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเป็นผู้ที่มีแนวพระราชดำริริเริ่มสิ่งใหม่ๆ และทรงได้สร้างสรรคหรือปรับธรรมเนียมปฏิบัติใหม่ๆ ขึ้นมาหลายประการ ซึ่งบางอย่างนำแบบอย่างมาจากชาติตะวันตกดังเช่นการออกแบบเครื่องประดับสำหรับแสดงยศ โดย “...เมื่อพระองค์ได้ทรงส่องเสพกับชาวต่างประเทศ ทรงสืบทราบว่าในประเทศต่างๆ มีเครื่องยศสำหรับสำแดงลำดับยศ อย่างสูงและลำดับนั้นๆ ลงมาด้วยทำเป็นดาวและรูปต่างๆ ติดประดับเสื้อเป้นสำคัญตามบัญญัติในเมืองนั้น จึงได้ทรงพระราชดำริให้สร้างขึ้นสำหรับประเทศนี้บ้าง...”⁵ โดยตามพระวินิจฉัยในพระนิพนธ์ของสมเด็จพระปรมหาราชว่าใน พ.ศ. 2400 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำริที่จะสร้างเครื่องประดับให้มีรูปลักษณะเหมือนกันก่อนคือมีลักษณะเป็นโลหะรูปดาวสำหรับติดประดับที่เสื้อ ต่อมาใน พ.ศ. 2406 เมื่อจักรพรรดิไปเปลี่ยนที่ 3 แห่งฝรั่งเศสทรงส่งเครื่องราชอิสริยาภรณ์

¹ ศิริพร ดาบเพชร. (2552). การเมืองเบื้องหลังพระราชพิธี : พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวกับการสร้างพิธีกรรมใหม่. ใน *สายธารแห่งความคิด* 3. หน้า 116-118.

² ประกาศการยิงกระสุน และอนุญาตให้ราษฎรเข้าเฝ้าได้ในทางเสด็จพระราชดำเนิน. ใน *ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4 เล่ม 1 พ.ศ. 2394-2404*. (2541). หน้า 200-205.

³ ประกาศทรงอนุญาตข้าราชการฝ่ายในทูลลาออก. ใน *แหล่งเดิม*. หน้า 88-91.

⁴ ประกาศเรื่องราชทูตไปเจริญทางพระราชไมตรี. ใน *ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4 เล่ม 2 พ.ศ. 2405-2411*. (2541). หน้า 328-346.

⁵ ดำรงราชานุภาพ, พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระ. (2558). *ตำนานเครื่องราชอิสริยาภรณ์สยาม*. หน้า 24.

ฝรั่งเศสชื่อ ลีจอน ดอนเนอร์ (LEGION D'HONNEUR)¹ ชั้น กรองครว (GRAND CROIX) มาทูลเกล้าฯ ถวาย พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงทำให้ดวงตรารูปดาวที่ทรงสร้างขึ้นมีลักษณะเหมือนกันกับเครื่องราชฯ ของฝรั่งเศสมากขึ้นคือ “...พระราชดำริให้ทำดวงดาวลงยา โดยเลียนอย่างคล้ายดวงดาวห้อย ซึ่งสมเด็จพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสทรงยินดีมาเปลี่ยนแต่รูปตราแลพระพักตร์พระเจ้าแผ่นดินและรูปมงกุฎให้เปน อย่างสยาม...”²

นอกจากนี้ยังมีข้อศึกษาอีกประการหนึ่งที่น่าสนใจและพอชี้ให้เห็นสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวได้อีกคือ ข้อศึกษาเรื่องวัฒนธรรมการบริโภคหรือรสนิยมของชนชั้นนำสยามของ เมาริตซิโอ เปเลจจี (Maurizio Peleggi) ซึ่งข้อเสนอดังกล่าวชวนให้คิดว่า การเปลี่ยนแปลงทางรสนิยมหรือวัฒนธรรมการบริโภคของชนชั้นนำสยามเปลี่ยนแปลงไปในทางที่จะเพื่อแสดงออกถึงความมีมาตรฐานเดียวกันกับตะวันตกที่เป็นสิ่งที่ชนชั้นนำขณะนั้นพยายามนำเสนอ³

จากข้อสันนิษฐานนี้ทำให้การสถาปนาเครื่องประดับแบบตะวันตกอาจพิจารณาได้ว่าเป็นอีกสิ่งหนึ่งที่แสดงออกถึงมาตรฐานรสนิยมที่เป็นแบบเดียวกัน โดยนอกจากจะทรงพยายามทำตามแบบเครื่องราชอิสริยาภรณ์ฝรั่งเศสแล้ว พระราชดำริที่สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพทรงสันนิษฐานในพระราชนิพนธ์อธิบายว่า ทรงแสดงออกถึงความตั้งพระทัยให้สิ่งนี้ไม่ขัดตาชาวตะวันตกด้วย⁴ ความว่า

...ธรรมเนียมเดิมฝ่ายสยามมีเครื่องประดับสำหรับยศอย่างใหญ่...แม้จะส่งไปแสดงความยินดีและราชไมตรีเป็นเกียรติยศแต่พระเจ้าแผ่นดิน...ในบ้านอื่นเมืองอื่นให้ยินดีรับเปน เครื่องราชอิสริยาภรณ์และเครื่องสำคัญยศ เปนที่อ้างว่าได้ไปจากพระเจ้าแผ่นดินฝ่ายสยามก็พอจะใช้ไปได้ ไม่ขัดตาแปลกตานั้น...”⁵

¹ ในพระนิพนธ์เรื่องตำนานเครื่องราชอิสริยาภรณ์สยาม ของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระดำรงราชานุภาพ ทรงใช้คำว่า “แครงกรอด” ซึ่งน่าจะมาจากคำว่า GRAND CROIX หรือ GRAND CROSS ดูรายละเอียดใน นิรันดร วิศิษฐ์สิน. (2565). พ.ศ. 2408 เครื่องราชฯ ตารานพรัตน์ และดวงตราพระบรมรูปรัชกาลที่ 4 ณ ฟองแตนโบล. (ออนไลน์)

² ดำรงราชานุภาพ, พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระ. (2558). เล่มเดิม. หน้า 47.

³ เมาริตซิโอ เปเลจจี. (2566). เจ้าชีวิตเจ้าสรรพสิ่ง. แปลโดย วิชา กิตติคุณเสรี. หน้า 41.

⁴ พระราชนิพนธ์ “พระบรมราชอธิบายเรื่องสร้างเครื่องราชอิสริยาภรณ์” สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงสันนิษฐานว่าเป็นพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่ออธิบายแก่คณะทูตที่จะนำตราพรัตน์ไปทูลเกล้าฯ ถวายจักรพรรดินโปเลียนที่ 3 แห่งฝรั่งเศส โดยต้นฉบับมีไม่ครบ แต่ทรงรวมพิมพ์ไว้ในพระนิพนธ์เรื่อง ตำนานเครื่องราชอิสริยาภรณ์สยาม

⁵ ดำรงราชานุภาพ, พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระ. (2558). เล่มเดิม. หน้า 38.

การประดิษฐ์เครื่องประดับแบบตะวันตกดังกล่าวขึ้นใช้ในสังคมไทยอาจกล่าวได้ว่าเป็นเพียงแต่การเปลี่ยนแปลงเฉพาะที่ตัววัตถุเท่านั้นที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงต้องการให้เป็นแบบเดียวกับตะวันตก คือการมีของแบบที่ตะวันตกใช้เพิ่มเข้ามา เพราะแท้จริงแล้วการพระราชทานเครื่องประกอบยศอย่างอื่นของขุนนางตามแบบจารีตที่ปฏิบัติมาก็ยังไม่ได้ละเว้นไป นอกจากนี้ยังมีพระราชดำริที่ชัดเจนอีกว่าจะให้ “...เป็นที่สำแดงยศบันดาศักดิ์ฝ่ายสยามให้ครบถ้วนต้องตามธรรมเนียมเดิมด้วย...”¹ ซึ่งทำให้สามารถสรุปแนวพระราชดำริในการสถาปนาเครื่องประดับนี้ได้ว่า ทรงหมายพระทัยให้รูปลักษณะเหมือนอย่างตะวันตก แต่ลักษณะการใช้งานใช้เพื่อเป็น “เครื่องสำแดงยศ” แบบจารีต

ข้อสังเกตที่สำคัญอีกประการคือ การพระราชทานตราต่างๆ ในครั้งแรกนั้นจะพระราชทานแก่เจ้านายและขุนนางคนสำคัญเท่านั้น โดยทำเป็นสัญลักษณ์สำคัญประจำแก่เจ้านายและขุนนางตามแต่ละบุคคล เช่น ตรารูปไอยราพต พระราชทานพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ตราคชสีห์และตราราชสีห์ พระราชทานแก่ขุนนางผู้ใหญ่ฝ่ายสมุหนายกและสมุหพระกลาโหม แสดงให้เห็นชัดเจนว่าเครื่องประดับดังกล่าวนี้ได้พระราชทานแก่บุคคลต่างๆ ตามยศตำแหน่งของแต่ละบุคคลเป็นการเฉพาะเช่นเดียวกับเครื่องยศแบบจารีต

ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าเครื่องประดับที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นใหม่นั้น ยังทำหน้าที่คล้ายกับเครื่องยศแบบเดิมคือแสดงตำแหน่งหน้าที่ทางราชการของผู้ที่ได้รับพระราชทาน เกียรติยศจึงยังคงผูกอยู่กับอำนาจหน้าที่ของผู้ที่ได้รับพระราชทานที่มีเป็นทุนเดิมอยู่ก่อนแล้ว เครื่องประดับนี้จึงทำหน้าที่เพียงบอกเกียรติของตำแหน่งของผู้ครอบครองแต่เพียงเท่านั้น ซึ่งแม้พระองค์จะมีความพยายามที่จะสร้างระเบียบขึ้นแต่สิ่งที่ปรากฏออกมาจากแนวพระราชดำริ “ให้ครบถ้วนต้องตามธรรมเนียมเดิม” ก็แสดงให้เห็นว่าพระองค์ยังไม่ได้ทรงวางรูปแบบหรือบรรทัดฐานอื่นใดแก่เครื่องประดับรูปแบบใหม่นี้นอกเหนือจากที่กล่าวมา

2. การก่อร่างระบบเกียรติยศในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

2.1 การวางหลักเกณฑ์สำหรับระบบเกียรติยศในต้นรัชกาล

เมื่อถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2411-2453) ทรงดำเนินการเกี่ยวกับเครื่องประดับตามแบบตะวันตกให้มีรายละเอียดและแบบแผนที่สำคัญเพิ่มมากขึ้นหลายประการ ตั้งแต่การออกพระราชบัญญัติใน พ.ศ. 2432 กำหนดให้เรียกเครื่องประดับสิ่งนี้ว่า “เครื่องราชอิสริยาภรณ์” รวมถึงการสถาปนาเครื่องราชอิสริยาภรณ์ขึ้นอีกหลายตระกูล โดยแต่ละตระกูลมีรายละเอียดที่แตกต่างกันทั้งรูปลักษณะ วัตถุประสงค์

¹ ดำรงราชานุภาพ, พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระ. (2558). *เล่มเดิม*. หน้า 48.

และคุณสมบัติของผู้สมควรได้รับพระราชทาน รายละเอียดเหล่านี้จึงทำให้เกิดเป็นระบบระเบียบที่สัมพันธ์กับตัวเครื่องราชอิสริยาภรณ์ หรืออาจกล่าวอีกนัยหนึ่งคือเกิดระบบความสัมพันธ์ระหว่างผู้ให้และผู้รับที่มีหลายมิติขึ้น

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเป็นสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้าพระองค์ใหญ่ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งได้รับการฝึกฝนและเตรียมพระองค์สำหรับขึ้นครองราชสมบัติต่อจากพระราชบิดามาตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์ ทรงได้รับการศึกษาในวิทยาการแขนงต่างๆ ทั้งจากครูชาวต่างประเทศที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้จัดหามาเพื่อถวายพระอักษรและศึกษาข้อราชการกับพระราชบิดา ดังนั้นจึงเป็นไปได้ว่าแนวพระราชดำริของพระองค์จะมีความสนพระทัยในวิทยาการสมัยใหม่แบบตะวันตกเฉกเช่นเดียวกับพระราชบิดา ประกอบกับช่วงเวลาที่พระองค์เสด็จขึ้นครองราชย์นั้น เป็นช่วงเวลาที่มหาอำนาจตะวันตกเข้ายึดครองดินแดนเป็นอาณานิคมในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จึงทำให้การบริหารราชการแผ่นดินในรัชสมัยของพระองค์เต็มไปด้วยความเปลี่ยนแปลงของประเทศในด้านต่างๆ ไปสู่แบบแผนใหม่ ซึ่งเครื่องราชอิสริยาภรณ์ก็ได้ถูกจัดแบบแผนใหม่ให้เกิดความชัดเจนตามแนวพระราชดำริของพระองค์เช่นกัน

การสถาปนาและการจัดระเบียบเครื่องราชอิสริยาภรณ์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเริ่มตั้งแต่ พ.ศ. 2412 โดยได้ออกประกาศเป็นระเบียบกำหนดให้มีการแบ่งเครื่องราชอิสริยาภรณ์ออกเป็นประเภท เช่น ประเภทสำหรับราชตระกูล หรือประเภทสำหรับบำเหน็จความชอบในราชการแผ่นดิน กระทั่งต่อมาจึงได้มีการออกเป็นพระราชบัญญัติครั้งแรกใน พ.ศ. 2416 (จ.ศ. 1235) โดยทรงรวมเครื่องราชอิสริยาภรณ์ทุกประเภทที่เคยประกาศไว้ให้อยู่ในพระราชบัญญัติเดียวกันและจัดระเบียบเครื่องราชอิสริยาภรณ์ที่สถาปนาตั้งแต่รัชกาลก่อน ซึ่งในขณะนั้นใช้คำเรียกว่าเครื่องราชอิสริยยศ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งระเบียบแบบแผนทั้งตัวรูปลักษณะ วิธีการประดับ ลำดับชั้นและคุณสมบัติของผู้สมควรได้รับพระราชทานของเครื่องราชอิสริยยศ 3 ตระกูล คือ นพรัตน์ราชวรภรณ์ ช่างเผือกสยาม และมงกุฎสยาม โดยมีการแบ่งลำดับชั้นและลำดับเกียรติของเครื่องราชอิสริยยศแต่ละตระกูลอย่างชัดเจนว่าชั้นใดสูงกว่าชั้นใดและแต่ละชั้นสำหรับพระราชทานแก่ผู้ใด โดยมีข้อสังเกตสำคัญประการหนึ่งในเรื่องคุณสมบัติของผู้สมควรได้รับพระราชทานที่มีการกำหนดว่า “...สำหรับพระราชทานผู้มีความชอบในราชการแผ่นดิน แลทำราชการมาช้านานไม่มีความผิดไม่มีความร้ายตามความชอบมากแลน้อย...”¹ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงเกณฑ์ในการพระราชทานที่สร้างแบบแผนความสัมพันธ์ระหว่างผู้ให้และผู้รับตาม “ความชอบ” ปรากฏขึ้นมา

¹ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี. (2550). *ประมวลกฎหมายเครื่องราชอิสริยาภรณ์ไทย*. หน้า 4.

พระราชดำริในการแบ่งลำดับชั้น ลำดับเกียรติ และการพระราชทานตามความชอบ เป็นแนวพระราชดำริที่ชัดเจนขึ้นกว่าในสมัยรัชกาลที่ 4 อาจเป็นเพราะพระองค์ได้มีโอกาสได้ สืบทราบหรือพบเจอกับธรรมเนียมในประเทศอื่นมากขึ้น เช่นในช่วงต้นรัชกาลพระองค์ได้รับการ ทูลเกล้าฯ ถวายเครื่องราชอิสริยาภรณ์ชั้นสายสะพายชื่อ เช่นสเดพาน จากประเทศออสเตรีย ใน พ.ศ. 2412¹ ซึ่งในขณะนั้นเครื่องราชอิสริยยศสยามยังไม่มีชั้นสายสะพาย จึงอาจทำให้ พระองค์มีพระราชดำริที่จะจัดระเบียบเครื่องราชฯ สยาม ให้มีแบบแผนมีลำดับชั้นชัดเจนขึ้น ดังนั้นเมื่อมีลำดับชั้นเกิดขึ้นผู้ที่สมควรได้รับพระราชทานในแต่ละลำดับชั้นก็ควรมีความแตก ต่างกันตามไปด้วย จึงเกิดเกณฑ์ในการพระราชทานตามความดีความชอบดังที่มีการตราไว้ใน พระราชบัญญัติ พ.ศ. 2416 ซึ่งการพระราชทานตามความดีความชอบนี้เป็นการเปลี่ยนแปลง สำคัญที่สร้างบรรทัดฐานใหม่ในระบบเกียรตินิยมไทย

การสร้างแบบแผนในการพระราชทานตามความดีความชอบในการปฏิบัติราชการนี้ ทำให้กลุ่มของผู้ที่มีสิทธิได้รับพระราชทานขยายวงกว้างขึ้นมากกว่าการเป็นพระราชวงศ์และ ขุนนางระดับสูงเช่นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในสมัยรัชกาลที่ 5 ขุนนาง หรือข้าราชการ “ผู้มีความชอบในราชการแผ่นดิน” ทุกคนย่อมมีสิทธิที่จะได้รับพระราชทาน ตามพระราชบัญญัตินี้ โดยในช่วงต้นของรัชกาลก็ปรากฏว่าการพระราชทานสอดคล้องไปตาม แนวพระราชดำริ ด้วยตามระบบราชการแบบจารีตที่ยังจำกัดวงของขุนนางข้าราชการที่มา จากการสืบตระกูล จึงทำให้ยังมีความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกับพระมหากษัตริย์อยู่ จึงทำให้พระ มหากษัตริย์ทรงสามารถพิจารณาความดีความชอบแก่ขุนนางใกล้ชิดได้ ดังนั้นจึงปรากฏว่ามี การพระราชทานแก่ผู้ที่มีบรรดาศักดิ์ชั้นเดียวกันแต่ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ คนละลำดับชั้นกัน เช่น

...วันจันทร์ เดือนสิบสอง แรมเก้าค่ำ ปีมะเมีย จัตวาศก...พระราชทานตรา มงกุฎสยามชั้นที่ ๕ ชื่อวิจิตรภรณ์ แก่หลวงอร่ามเรืองฤทธิยกระบัตร พระราชทาน ตราช้างเผือกสยามชั้นที่ ๕ ชื่อวิจิตรภรณ์ แก่พระสยามพลภักดีปลัด...พระราชทาน ตราช้างเผือกสยามชั้นที่ ๓ ชื่อนิภาภรณ์ แก่พระเจ้านองยาเธอ กรมหมื่นประจักษ์ศิลปาคม พระราชทานตราช้างเผือกสยามชั้นที่ ๓ ชื่อนิภาภรณ์ แก่เจ้าหมื่นไวยวรรณารถ... พระราชทานตรามงกุฎสยามชั้นที่ ๑ ชื่อมหาสุรภรณ์ แก่เจ้าพระยามหินทรศักดิ์ธำรง...²

จากตัวอย่างข้างต้นจะเห็นได้ว่า ผู้ที่ได้รับพระราชทานนั้นเมื่อเปรียบเทียบกันระหว่าง บุคคลและลำดับชั้นของเครื่องราชอิสริยาภรณ์ที่ได้รับ พบว่าผู้ที่ได้รับพระราชทานเครื่องราช

¹ ดำรงราชานุภาพ, พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระ. (2558). เล่มเดิม. หน้า 62.

² พระราชทานตราเครื่องราชอิสริยยศ. (จ.ศ. 1244, พุทธศักราช). ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 1: 556-557.

อิสริยาภรณ์ที่ลำดับชั้นเดียวกันแต่กลับมีบรรดาศักดิ์ที่แตกต่างกัน เช่น หลวงอร่ามเรืองฤทธิ
 ยกระบัตรกับพระสยามพลภักดีปลัด ต่างได้รับพระราชทานตราลำดับชั้นเดียวกันคือ มงกุฎสยาม
 ชั้นที่ 5 หรือ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นประจักษ์ศิลปาคม ที่ได้รับพระราชทานตราช้างเผือก
 สยามชั้นที่ 3 เช่นกันกับเจ้าหมื่นไวยวรนาถ แต่ได้ลำดับชั้นต่ำกว่าเจ้าพระยามหินทรศักดิ์
 อ่าง ซึ่งได้รับพระราชทานตรามงกุฎสยามชั้นที่ 1 เหล่านี้ย่อมแสดงให้เห็นว่าความสัมพันธ์
 ระหว่างขุนนางข้าราชการกับพระมหากษัตริย์นั้นมีความใกล้ชิดกันพอสมควรถึงทำให้
 สามารถมีพระบรมราชวินิจฉัยพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ไปตามความดีความชอบ
 ได้ดังที่ปรากฏ

นอกจากนี้เมื่อพระองค์ทรงวางระเบียบแบบแผนต่างๆ เรียบร้อยแล้ว ยังได้มีการส่งเสริมหรือประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับเครื่องราชอิสริยาภรณ์ที่เกิดขึ้นใหม่ในสังคมสยามให้เป็นที่
 รู้จักผ่านการประดับ ระเบียบ และบรรทัดฐานที่สร้างขึ้นใหม่ในหลายสถานการณ์ เช่น การ
 สร้างบรรทัดฐานเรื่องลำดับชั้นสูงต่ำของเครื่องราชาฯ ตระกูลต่างๆ โดยมีการระบุชัดเจนว่าชั้น
 ไตสูงกว่าชั้นใด รวมไปถึงวิธีการแสดงความเคารพแก่ผู้ได้รับพระราชทานเครื่องราชาฯ แต่ละ
 ลำดับชั้นก็มีความแตกต่างกันไปด้วย แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของผู้ที่ได้รับพระราชทานใน
 แต่ละลำดับชั้นแต่ละตระกูล หรือการที่ทรงปลดเครื่องราชอิสริยาภรณ์นพรัตนราชวรภรณ์
 ออกจากพระองค์เพื่อถวายพระพุทธรูปราช เมื่อครั้งจำลองมาประดิษฐานที่พระอุโบสถ
 วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม¹ ยิ่งแสดงให้เห็นถึงสถานะของเครื่องราชอิสริยาภรณ์ในเชิงเป็น
 สิ่งที่สูงค่าและมีเกียรติ จึงทำให้เป็นที่รับรู้ได้ในสังคมถึงเกียรติยศศักดิ์ศรีที่ได้รับพระราชทาน
 ของผู้ครอบครอง

2.2 การเปลี่ยนแปลงหลักเกณฑ์ของระบบเกียรติยศในปลายรัชกาลที่ 5

เมื่อมีการปฏิรูประบบราชการในรัชกาลที่ 5 ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระบบ
 ราชการที่ขยายขนาดขึ้นโดยเฉพาะในช่วงปลายรัชกาล ทำให้จำนวนข้าราชการมากขึ้น ประกอบ
 กับการคัดเลือกบุคคลเข้ารับราชการก็เปลี่ยนไปจากเดิมโดยมีข้าราชการจากชนชั้นกลางที่
 ผ่านระบบการศึกษาเข้ามาในระบบราชการมากขึ้น² จึงทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในความสัมพันธ์
 ระหว่างข้าราชการและพระมหากษัตริย์ที่มีความห่างเหินกันมากขึ้นกว่าแต่ก่อน ซึ่งได้ส่งผลต่อ
 การพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ตามแนวพระราชดำริแรกเริ่มของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโดยตรง และประกอบกับสำนักหรือความรู้ของข้าราชการกลุ่ม

¹ การปิดทองแลการแห่พระพุทธรูปราชไปวัดเบญจมบพิตร. (ร.ศ. 120, 22 ธันวาคม). ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 18: 742.

² กุลลดา เกษบุญชู มีดี. (2562). ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์: วิวัฒนาการรัฐไทย. หน้า 133-134.

ใหม่นี้เองที่ส่งผลให้ต้องมีการจัดระเบียบแบบแผนการพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ใหม่อีกครั้งในช่วงปลายรัชกาล

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้จัดการระเบียบในการขอพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ขึ้นใหม่ใน ร.ศ. 120 (พ.ศ. 2444) โดยโปรดให้เจ้ากรมหรือผู้บังคับบัญชาที่ใกล้ชิดกับข้าราชการเป็นผู้พิจารณานำเสนอรายชื่อผู้มีสิทธิขอพระราชทานขึ้นมา และในระเบียบที่ออกใหม่นี้ได้มีการนำยศ บรรดาศักดิ์ ตำแหน่ง และเงินเดือนมาประกอบการพิจารณาด้วย ด้วยทรงมีพระราชดำริว่า

...มีพระบรมราชโองการดำรัสเหนือเกล้าฯ สั่งว่า เครื่องราชอิสริยาภรณ์นั้นประเทศใดประเทศหนึ่งหาได้ใช้เปนคะแนนสำหรับผู้มีความชอบครั้งหนึ่งต้องเลื่อนตราดวงหนึ่งไม่ ย่อมกำหนดตามบรรดาศักดิ์ผู้ซึ่งตั้งอยู่ในตำแหน่งสูงแลตำแหน่งต่ำเป็นที่ตั้งด้วย เพราะเหตุว่าผู้ซึ่งมีความชอบทั้งปวง ไซ้จะได้บำเหน็จแต่ด้วยเครื่องราชอิสริยาภรณ์อย่างเดียว ย่อมได้เงินเดือนขึ้นบ้างเลื่อนตำแหน่งบ้าง เลื่อนบรรดาศักดิ์บ้าง เพราะฉะนั้นผู้ซึ่งตั้งอยู่ในตำแหน่งต่ำ จะได้รับเครื่องราชอิสริยาภรณ์อย่างสูงจึงเปนการไม่งามแลไม่สมควรอยู่เอง...¹

จากการที่นำเอายศ บรรดาศักดิ์ ตำแหน่ง และเงินเดือนมาเป็นเกณฑ์ในการกำหนดคุณสมบัติของผู้สมควรได้รับพระราชทานด้วยดังนี้แล้ว จึงทำให้การพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์แต่ละลำดับชั้นไปสอดคล้องกับยศ บรรดาศักดิ์หรือตำแหน่งหน้าที่ดังเช่นในสมัยจารีตดั้งที่ผ่านมามีอีกครั้ง ประกอบกับสำนึกของตัวข้าราชการกลุ่มใหม่เองในการเข้าใจถึงสถานะตนเองในความเป็นข้าราชการย่อมมีสิทธิที่จะได้รับพระราชทาน ก็มีความปรารถนาที่จะได้รับการพิจารณาอย่างสม่าเสมอ ซึ่งปรากฏความในข้อนี้จากพระราชดำริว่า

... มีพระบรมราชโองการดำรัสเหนือเกล้าฯ สั่งว่าทุกวันนี้ผู้ซึ่งอยากได้เครื่องรับเครื่องราชอิสริยาภรณ์นั้น รู้สึกเสียว่า เหมือนอยากได้ผลกล้วยถอกช ฤาไม่ฉนั้นคิดเสียว่าเหมือนพัตรองพระราชาคณะพระครูองค์ใดมีอยู่อย่างใด ถึงจะเป็นขึ้นใหม่ ก็จะต้องได้รับพัตรเหล่านั้นเต็มเหมือนอย่างพระราชาคณะพระครูองค์เก่า ในทันทีหลายๆ เล่ม เจ้ากระทรวงผู้ซึ่งจะนำกราบบังคมทูลขอชนั้น ก็มักจะนึกว่าบำเพ็ญสดกฏมมหาทาน แจกให้ทั่วทั้งกรมด้วยจะเว้นผู้นั้นก็เกรงใจผู้นี้ ฤาจะได้เป็นเกียรติยศซึ่งได้หว่านล้อมคนทั้งกระทรวง บางทีก็ขอรายเงาะงไป เพื่อจะให้เกิดมาเป็นข้าราชการต้องมีตราครอบอย่างละดวง...²

¹ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารกรมราชเลขาธิการ รัชกาลที่ 6 เอกสารเบ็ดเตล็ด ร.6 บ.1.6/34 เรื่องพระราชกำหนดสำหรับผู้ที่ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์แลสัญญาบัตร (30 มกราคม ร.ศ. 130).

² สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารกรมราชเลขาธิการ รัชกาลที่ 6 เอกสารเบ็ดเตล็ด ร.6 บ.1.6/34 เรื่องพระราชกำหนดสำหรับผู้ที่ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์แลสัญญาบัตร (30 มกราคม ร.ศ. 130).

จากสภาพการณ์ในช่วงปลายรัชกาลดังที่กล่าวมานั้นจะเห็นได้ว่า จำนวนข้าราชการในระบบที่เพิ่มขึ้นและความปรารถนาที่จะได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ของเหล่าบรรดาข้าราชการในระบบ ทำให้ความสัมพันธ์ในระบบเกียรตินิยมที่สถาปนาขึ้นผ่านการพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ตามความดีความชอบในตอนต้นนั้น เปลี่ยนไป จึงต้องมีการจัดระเบียบแบบแผนขึ้นใหม่ อย่างไรก็ตาม การดำเนินการต่างๆ ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ได้สร้างบรรทัดฐานเรื่องความสำคัญและความรับรู้เรื่องเกียรตินิยมของผู้ที่ได้รับพระราชทานที่ผูกพันเข้ากับตัววัตถุคือเครื่องราชอิสริยาภรณ์ อันเป็นภาพฉายแสดงความสัมพันธ์ระหว่างผู้ให้คือพระมหากษัตริย์และผู้รับได้เป็นอย่างดี

3. ความสืบเนื่องของระบบเกียรตินิยมในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

การก่อร่างและวางหลักเกณฑ์ของระบบเกียรตินิยมเกิดขึ้นผ่านการสถาปนาเครื่องราชอิสริยาภรณ์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งระบบดังกล่าวแสดงความสัมพันธ์ระหว่างผู้ให้และผู้รับผ่านความหมายและความสำคัญของเครื่องราชอิสริยาภรณ์แต่ละชั้นแต่ละตระกูล โดยลักษณะสำคัญข้อนี้ได้อยู่ในความรับรู้ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2453-2468) เป็นอย่างดี และทรงใช้คุณลักษณะดังกล่าวเป็นเครื่องมือในการจัดกลุ่มความสัมพันธ์ให้สอดคล้องไปกับพระราชประสงค์

3.1 “รัตนวราภรณ์” สัญลักษณ์ของผู้ใกล้ชิด

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นพระราชโอรสชั้นเจ้าฟ้าองค์ที่ 2 ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงได้รับการสถาปนาขึ้นเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร ตั้งแต่ พ.ศ. 2437 ภายหลังจากที่สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ สยามมกุฎราชกุมาร สิ้นพระชนม์ ทรงได้ไปประทับและศึกษาอยู่ที่ประเทศอังกฤษเป็นระยะเวลาอันยาวนาน เมื่อเสด็จนิวัตพระนครก็ได้ทรงงานและเรียนรู้ราชกิจต่างๆ กับพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งมีพระราชประสงค์ในการเตรียมพระราชโอรสในการขึ้นครองราชสมบัติ เมื่อเสด็จขึ้นครองราชสมบัติก็มีแนวพระราชดำริที่สอดคล้องกับพระราชบิดาในการบริหารราชการแผ่นดิน โดยทรงมีพระปณิธานในการสานต่อการดำเนินการหลายประการโดยเฉพาะการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงประเทศให้เกิดความทันสมัยทัดเทียมกับอารยประเทศในตะวันตกตามสถานการณ์ของลัทธิจักรวรรดินิยมที่คุกรุ่นมาตั้งแต่รัชกาลก่อน¹ ซึ่งการดำเนินการที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับเครื่องราชอิสริยาภรณ์และระบบเกียรตินิยมในรัชกาลของพระองค์ก็แสดงให้เห็นถึงความพยายามในการสานต่อแนวพระราชดำริของพระราชบิดาไว้เช่นกัน

¹ ศิริพร ดาบเพชร. นโยบายทางการเมืองของพระราชพิธีบรมราชาภิเษกในรัชกาลที่ 6. (2553 - 2554). *วารสารประวัติศาสตร์*, ฉบับพิเศษ 50 ปี เอกประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ: 35 - 36.

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงได้มีส่วนร่วมในการจัดการระบบระเบียบเกี่ยวกับเครื่องราชอิสริยาภรณ์มาตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวแล้ว โดยพระองค์ได้รับโปรดเกล้าฯ ให้เป็นผู้ร่าง “พระราชกำหนดสำหรับเทียบชั้นตำแหน่งผู้ที่จะได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ ร.ศ. 120” ทำให้ทรงทราบความเป็นมาเป็นไปของระบบดังกล่าวเป็นอย่างดี ไม่เช่นนั้นพระองค์คงไม่สามารถที่จะร่างระเบียบในการเทียบชั้นยศ บรรดาศักดิ์เพื่อนำไปเทียบกับลำดับชั้นของเครื่องราชอิสริยาภรณ์ที่สามารถขอพระราชทานได้ เนื่องจากต้องอาศัยความเข้าใจและมีรายละเอียดที่ต้องพิจารณาเพิ่มเติมจำนวนมาก ไม่เช่นนั้นแล้วระเบียบฉบับนี้คงสามารถตราขึ้นได้ตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวแล้ว ด้วยที่ทรงต้องการเทียบชั้นตราต่างๆ กับศักดินาของขุนนาง¹ ทำให้มีการใช้เกณฑ์ดังกล่าวนี้ในการพระราชทานเครื่องราชฯ ตระกูลช้างเผือกและมงกุฎสยามแก่ข้าราชการทั่วไปที่มีเป็นจำนวนมากในระบบราชการที่พระองค์ไม่สามารถพระราชทานพระบรมราชวินิจฉัยด้วยพระองค์เองได้ ซึ่งก็ได้ปรากฏว่ามีการพระราชทานเครื่องราชฯ ทั้งสองตระกูลนี้เป็นประจำทุกเดือนตลอดรัชกาล แสดงให้เห็นได้ว่ามีข้าราชการในระบบผู้เข้าเกณฑ์ที่จะขอพระราชทานได้อย่างสม่ำเสมอ

ความเข้าใจในระบบเกียรติยศเป็นอย่างดีของพระองค์ทำให้ทรงสามารถดำเนินการหลายประการได้สอดคล้องตามพระราชประสงค์ สิ่งแรกคือพระราชประสงค์ในการสานต่อแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเมื่อแรกสถาปนาเครื่องราชอิสริยาภรณ์ขึ้น ที่ต้องการพระราชทานตามความดีความชอบของผู้รับและสามารถที่จะมีพระบรมราชวินิจฉัยด้วยพระองค์เองได้ ดังนั้นในปีแรกของรัชกาลพระองค์จึงทรงสถาปนาเครื่องราชอิสริยาภรณ์ตระกูลใหม่ขึ้นตระกูลหนึ่งคือ รัตนวราภรณ์ ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อใช้สำหรับพระราชทานแก่ “...ผู้ที่ได้ทรงพระกรุณาใช้สอยในที่ใกล้ชิดสนิทสนม...”² และ “...ตรารัตนวราภรณ์นี้ จะพระราชทานทั่วไปได้ทุกชั้นบุคคล ตามพระราชประสงค์ ไม่เกี่ยวกับยศถาบรรดาศักดิ์...”³ ซึ่งเป็นลักษณะสำคัญของเครื่องราชฯ ตระกูลนี้ที่จะพระราชทานตามพระราชประสงค์แก่ข้าราชการหรือข้าราชการบริพารที่ถวายงานใกล้ชิดและสนิทด้วย ฉะนั้นเมื่อเป็นข้าราชการหรือข้าราชการบริพารที่ใกล้ชิดสนิทสนมย่อมหมายความว่าพระองค์น่าจะทรงวินิจฉัยความดีความชอบของผู้นั้นได้ด้วยพระองค์เอง โดยไม่ต้องอาศัยเกณฑ์การเทียบยศ บรรดาศักดิ์ หรือเงินเดือน ที่ได้ตั้งไว้สำหรับการขอพระราชทานเครื่องราชฯ ตระกูลช้างเผือกและมงกุฎสยาม

¹ ดำรงราชานุภาพ, พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระ. (2558). *เล่มเดิม*. หน้า 48.

² พระราชบัญญัติเครื่องราชอิสริยาภรณ์ ตรารัตนวราภรณ์. (ร.ศ. 130, 1 สิงหาคม). ราชกิจจานุเบกษา, เล่มที่ 28. หน้า 185-188.

³ *แหล่งเดิม*.

ทำให้เครื่องราชฯ ตระกูลรัตนวราภรณ์สร้างความแตกต่างให้แก่ผู้ได้รับพระราชทานว่ามีคุณสมบัติเพิ่มเติมจากกลุ่มข้าราชการทั่วไปในระบบ และเป็นการส่งเสริม “เกียรติยศ” ของผู้ได้รับพระราชทานเป็นพิเศษ

คุณสมบัติที่กล่าวมาข้างต้นของผู้มีสิทธิได้รับพระราชทานเครื่องราชฯ รัตนวราภรณ์เปรียบเสมือนการเพิ่มการกลั่นกรองขึ้นอีกชั้นหนึ่งและการกลั่นกรองนี้เป็นการกรองโดยพระบรมราชวินิจฉัย ดังนั้นย่อมแสดงได้ว่าผู้ที่ได้รับพระราชทานต้องมีความ “สนิทสนม” หรือไว้วางพระราชหฤทัยเป็นอย่างดีและพระองค์มีพระราชประสงค์ที่จะคัดแยกข้าราชการกลุ่มนี้ออกเป็นอีกกลุ่มต่างหาก โดยดูได้จากการที่ตลอดทั้งรัชกาลปรากฏว่ามีผู้ได้รับพระราชทานเครื่องราชฯ ตระกูลนี้จำนวนไม่มากเมื่อเทียบกับตระกูลอื่น ซึ่งจากสถานการณ์ในช่วงต้นรัชกาลของพระองค์จะเห็นได้ว่าเมื่อพระองค์เสด็จขึ้นครองราชย์ก็มีทั้งกลุ่มของขุนนางข้าราชการที่ให้การสนับสนุนและกลุ่มที่ไม่สนับสนุนพระองค์แบ่งเป็นกลุ่มเป็นก้อน¹ ดังนั้นการพระราชทานเครื่องราชฯ ตระกูลนี้จึงนอกจากจะเป็นการคัดแยกกลุ่มคนสนิทออกมาแล้วยังเป็นการผูกใจแก่ผู้ที่ได้รับพระราชทานอีกด้วย ซึ่งปรากฏว่าผู้ที่ได้รับพระราชทานในช่วงแรก เช่น สมเด็จพระยามานุพันธเจ้าพระยาปวเรศวรเดช สมเด็จพระยามานุพันธเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี (ม.ร.ว.เปีย มาลากุล) เจ้าพระยารามราฆพ (ม.ล.เพ็ญ ฝิ่งบุญ) พระยารัษฎานุประดิษฐ์ (คอซิมบี๊ ณ ระนอง) บุคคลเหล่านี้ต่างล้วนมีความเกี่ยวข้องและมีความใกล้ชิดเป็นที่ไว้วางพระราชหฤทัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวในแง่ต่างๆ ทั้งเป็นพระญาติสนิทที่ทรงเคารพนับถือคือ สมเด็จพระยามานุพันธเจ้าพระยาปวเรศวรเดช สมเด็จพระยามานุพันธเจ้าพระยารามราฆพ (ม.ล.เพ็ญ ฝิ่งบุญ) และเจ้าพระยารามราฆพ (ม.ล.เพ็ญ ฝิ่งบุญ) เป็นต้น

3.2 “รามาธิบดี” สัญลักษณ์ทหารหาญ

การที่ทรงคัดแยกบุคคลที่สนิทโดยใช้เครื่องราชอิสริยาภรณ์เป็นสัญลักษณ์เช่นนี้เป็นอีกคุณสมบัติสำคัญของเครื่องราชอิสริยาภรณ์ ที่พระองค์ใช้ในการจำแนกผู้รับพระราชทานออกเป็นกลุ่มๆ โดยต่อมาใน พ.ศ. 2461 ซึ่งเป็นปีสิ้นสุดของสงครามโลกครั้งที่ 1 ที่สยามได้ประกาศสงครามและส่งทหารเข้าร่วมรบกับฝ่ายสัมพันธมิตรตามพระบรมราชโองบาย ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สถาปนาเครื่องราชอิสริยาภรณ์อันมีศักดิ์รามาธิบดีขึ้นอีกตระกูลหนึ่ง ซึ่งเป็นเครื่องราชอิสริยาภรณ์ที่มีวัตถุประสงค์สำหรับพระราชทานแก่ข้าราชการทหารเป็นการเฉพาะตามพระราชดำริที่ว่า

¹ ราม วชิราวุธ. (2559). *ประวัติต้นรัชกาลที่ 6*. หน้า 12.

...ราชการทหารเป็นกิจพิเศษอย่าง ๑ ซึ่งผู้ปฏิบัติราชการอย่างนั้นต้องออกกำลังแรงและปัญญาอย่างอุกฤษฏ์ ทั้งต้องพร้อมอยู่เสมอที่จะสละชีวิตเป็นราชพลีและเพื่อรักษาอิสรภาพบางความรุ่งเรืองแห่งชาติบ้านเมือง สมควรจะมีเครื่องราชอิสริยาภรณ์สำหรับบำเหน็จความชอบแก่ผู้ทำดีในราชการพแนกนี้เป็นพิเศษอีกส่วน ๑...”¹

จากแนวพระราชดำริดังกล่าวพระองค์ได้พระราชทานเครื่องราชฯ ตระกูลนี้จนถึง พ.ศ. 2464 ผู้ที่ได้รับพระราชทานแทบทั้งหมดเป็นข้าราชการทหารที่เคยไปราชการร่วมรบในสงครามโลกครั้งที่ 1 แทบทั้งสิ้น ส่วนกลุ่มที่ไม่ได้เป็นข้าราชการทหารแต่ได้รับพระราชทานก็ต้องเป็นผู้ที่ได้อำนวยประโยชน์ในราชการทหารอย่างแท้จริง เช่น สมเด็จพระเจ้า กรมพระจันทบุรีนฤนาถ เสนาบดีกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ ที่ได้รับพระราชทานชั้นสูงสุดคือเสนาบดี โดยในประกาศจะบรรยายถึงคุณความดีที่เป็นประโยชน์เนื่องในราชการทหารซึ่งก็ได้โยงกับราชการสงครามโลกที่เกิดขึ้นด้วยว่า “...ได้เอาพระไทยใส่เรื่องการเงิน ให้ได้มีจำหน่ายพอแก่ความต้องการและทันเวลาเสมอ ทรงปฏิบัติกรณื่องนี้อย่างรวดเร็วสดวกแก่ราชการสงคราม...”² แม้ว่ากรมพระจันทบุรีนฤนาถจะไม่ได้เสด็จไปร่วมในสงครามก็ตาม หากไม่เช่นนั้นก็จะไม่มีสิทธิได้รับพระราชทาน แม้ว่าผู้นั้นจะมีความใกล้ชิดสนิทสนมกระทั่งได้รับพระราชทานเครื่องราชฯ รัตนวราภรณ์ก็ตาม ดังเช่นพระยารัษฎานุประดิษฐ์ (คอซิมบี๊ ณ ระนอง) ที่ไม่ได้รับราชการทหารเป็นต้น แสดงให้เห็นว่าพระองค์ทรงตั้งพระทัยที่จะคัดแยกข้าราชการหรือข้าราชการบริพารออกเป็นกลุ่มๆ ได้อย่างชัดเจน

การแยกข้าราชการหรือข้าราชการบริพารออกเป็นกลุ่มๆ เช่นนี้ย่อมสร้างความเข้าใจได้ทั้งสองฝ่าย คือ ฝ่ายที่ได้รับพระราชทานก็เข้าใจได้ว่าทรงสนิหคุ่นเคยด้วย ซึ่งก็น่าจะนำความซาบซึ้งใจและเพิ่มพูนเกียรติยศให้แก่ผู้ได้รับพระราชทานกลุ่มนี้ แต่ในทางกลับกันผู้ที่ไม่ได้รับพระราชทานก็อาจมีความน้อยใจที่ตนไม่ได้รับความไว้วางพระราชหฤทัยดังกล่าว ดังเหตุการณ์กรณีพระยาเทพหัสดิน (ผาด เทพหัสดิน ณ อยุธยา) ที่เป็นนายทหารที่ได้รับความไว้วางพระราชหฤทัยอย่างมากและได้ไปร่วมในราชการสงครามในยุโรป แต่ก็ได้รับพระราชทานแต่รัตนวราภรณ์ไม่ได้รับพระราชทานรามาศิบัติ แต่ด้วยความที่เป็นที่สนิทสนมกับพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงได้สร้างความไม่พอใจให้แก่นายทหารชั้นผู้ใหญ่ในกรมกองจนต้องขอกราบบังคมทูลลาออกจากราชการ แต่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ได้ทรง

¹ พระราชบัญญัติเครื่องราชอิสริยาภรณ์อันมีศักดิ์รามาธิติ. (2461, 22 กรกฎาคม). ราชกิจจานุเบกษา, เล่มที่ 35. หน้า 169-182.

² ประกาศพระราชทานถาณันดรแห่งเครื่องราชอิสริยาภรณ์อันมีศักดิ์รามาธิติ. (2461, 2 ธันวาคม). ราชกิจจานุเบกษา, เล่มที่ 35. หน้า 2179.

พระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระยาเทพหัสดินไปดำรงตำแหน่งสมุหเทศาภิบาลมณฑลนครสวรรค์ แทน¹ หรือการที่พระองค์พระราชทานเครื่องราชฯ ตระกูลรามธิบดีให้แก่แม่ทัพชาวต่างประเทศของฝ่ายสัมพันธมิตร และเรียกคืนเครื่องราชอิสริยาภรณ์ทุกตระกูลที่เคยพระราชทานให้แก่ชาวเยอรมันทุกคนที่เข้ามารับราชการในสยามเนื่องจากเป็นชนชาติคู่สงคราม ซึ่งสิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นคุณสมบัติหรือพลังของเครื่องราชอิสริยาภรณ์ที่เป็นสัญลักษณ์แสดงความสัมพันธ์นี้ได้อย่างชัดเจน

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าระบบเกียรติยศที่ผูกอยู่กับเครื่องราชอิสริยาภรณ์ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ถูกแบ่งออกเป็นกลุ่มต่างๆ ตามความสัมพันธ์ โดยมีทั้งระบบความสัมพันธ์ระหว่างพระมหากษัตริย์กับข้าราชการคือข้าราชการทั่วไปที่รับราชการอยู่ในส่วนต่างๆ ซึ่งอาจไม่ได้มีความใกล้ชิดส่วนพระองค์ก็จะได้รับพระราชทานเครื่องราชฯ ตระกูลหนึ่งตามแต่ยศ ตำแหน่งที่ได้ปฏิบัติราชการมา หรืออีกกลุ่มหนึ่งที่มีความเฉพาะเจาะจงเช่น การเป็นข้าราชการบริหารใกล้ชิดไว้วางพระราชฤทัยหรือเป็นข้าราชการทหารที่ปฏิบัติราชการทหารอย่างโดดเด่นเช่นการไปราชการสงครามโลกก็จะได้รับพระราชทานเครื่องราชฯ อีกตระกูลหนึ่งเป็นการเฉพาะ เพื่อแสดงให้เห็นความแตกต่างในความสัมพันธ์หรือเกียรติที่ได้รับพระราชทานผ่านตัวเครื่องราชอิสริยาภรณ์

4. สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาสามารถอภิปรายผลได้ว่า ระบบเกียรติยศเปรียบเสมือนระบบความสัมพันธ์กับพระมหากษัตริย์ที่เกิดขึ้นและมีพัฒนาการเรื่อยมาตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ด้วยเริ่มต้นว่าเป็นสิ่งที่พระมหากษัตริย์มีพระราชดำริให้สร้างเครื่องประดับแบบตะวันตกเพื่อที่จะพระราชทานให้แก่เจ้านายและขุนนางตามลำดับยศบรรดาศักดิ์แบบจารีต แสดงออกถึงแนวคิดในการต้องการนำสิ่งใหม่เข้ามาใช้ในสังคมไทยโดยพยายามให้สอดคล้องไปกับแนวปฏิบัติหรือวัฒนธรรมดั้งเดิม

ต่อมา ความรับรู้เรื่องระบบเกียรติยศแบบใหม่ซึ่งสัมพันธ์กับการได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ที่เป็นสัญลักษณ์แสดงความสัมพันธ์ระหว่างผู้ได้รับกับพระมหากษัตริย์มีความชัดเจนขึ้นเมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้ตราพระราชบัญญัติเครื่องราชอิสริยาภรณ์เพื่อวางระบบระเบียบแบบแผนขึ้นเป็นครั้งแรก โดยแบ่งออกเป็นหลายตระกูลและหลายชั้น แต่ละชั้นจะแสดงลำดับความสำคัญหรือเกียรติที่แตกต่างกันไปด้วย ประกอบกับการดำเนินการอีกหลายประการในการสร้างภาพลักษณ์อันสูงค่าและมีเกียรติต่อ

¹ เทพ บุญตานนท์. (2559). การเมืองในกรทหารไทย. หน้า 219-222.

ตัวเครื่องราชอิสริยาภรณ์และผู้ครอบครอง แสดงให้เห็นถึงแนวคิดในความต้องการสร้างระบบความสัมพันธ์โดยสร้างความรับรู้เรื่องระบบเกียรติยศแบบใหม่ขึ้นในสังคมไทย

คุณสมบัติที่เป็นเอกลักษณ์ของเครื่องราชอิสริยาภรณ์ในการจัดการจำแนกความสัมพันธ์ออกเป็นกลุ่มก่อนตามพระราชประสงค์ของชนชั้นนำในแต่ละสถานการณ์ปรากฏเด่นชัดในสมัยต่อมาคือรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยการที่พระองค์สามารถใช้การพระราชทานเครื่องราชฯ ตระกูลต่างๆ ตลอดจนการสถาปนาเครื่องราชฯ ตระกูลใหม่มาเป็นเครื่องกำหนดและจัดกลุ่มบุคคลตามความสัมพันธ์ประเภทต่างๆ ได้ ดังนั้นจึงแสดงให้เห็นได้ว่าเครื่องราชอิสริยาภรณ์แต่ละตระกูลสามารถที่จะอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างผู้ให้กับผู้รับหรืออีกนัยหนึ่งคืออธิบายความสำคัญหรือเกียรติที่ผู้รับพระราชทานได้ และลักษณะดังกล่าวนี้ได้กลายเป็นรูปแบบเฉพาะที่ยังสืบทอดเรื่อยมาจนกระทั่งในปัจจุบัน

บรรณานุกรม

- กฎหมายตราสามดวง เล่ม 1. (2537). พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา.
การปิดทองแลการแห่พระพุทธรูปขึ้นราชไปวัดเบญจมบพิตร. (ร.ศ. 120, 22 ธันวาคม).
ราชกิจจานุเบกษา, เล่ม ที่ 18. หน้า 742.
กุลลดา เกษบุญชู มีด. (2562). *ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์: วิวัฒนาการรัฐไทย*. นนทบุรี: ฟาเดียวกัน.
แซรวาส นิโกลาส์. (2506). *ประวัติศาสตร์ธรรมชาติและการเมืองแห่งราชอาณาจักรสยาม*. แปลโดย สันต์ ท. โกมลบุตร. พระนคร: ก้าวหน้า.
ดำรงราชานุภาพ, พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระ. (2558). *ตำนานเครื่องราชอิสริยาภรณ์สยาม*. พิมพ์ครั้งที่ 2. นนทบุรี: โรงพิมพ์มติชนปากเกร็ด.
เทพ บุญदानนท์. (2559). *การเมืองในการทหารไทย*. กรุงเทพฯ: มติชน.
นิรันดร วิศิษฎ์สิน. (2565). พ.ศ. 2408 เครื่องราชฯ ดารานพรัตน์ และดวงตราพระบรมรูปรัชกาลที่ 4 ณ ฟองแตนโบล. สืบค้นเมื่อ 5 มกราคม 2565, จาก www.thaimedal.com/th/เครื่องราชฯ-คารานพรัตน์/
ประกาศพระราชทานถาดนันทแห่งเครื่องราชอิสริยาภรณ์อันมีศักดิ์รามาธิบดี. (2461, 2 ธันวาคม).
ราชกิจจานุเบกษา, เล่มที่ 35. หน้า 2179.
ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4 เล่ม 1 พ.ศ. 2394-2404. (2541). กรุงเทพฯ: บริษัท โรงพิมพ์กรุงเทพ (1984).

- ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4 เล่ม 2 พ.ศ. 2405-2411. (2541). กรุงเทพฯ: บริษัท โรงพิมพ์
กรุงเทพ (1984).
- เปลื้องจี เมาริตซีโอ. (2566). *เจ้าชีวิตเจ้าสรรพสิ่ง*. แปลโดย วิชา กิตติคุณเสรี. นนทบุรี:
ฟ้าเดียวกัน.
- พระราชทานตราเครื่องราชอิสริยยศ. (จ.ศ. 1244, พฤศจิกายน). *ราชกิจจานุเบกษา*, เล่มที่ 1.
หน้า 556 - 557.
- พระราชบัญญัติเครื่องราชอิสริยาภรณ์ ตรารัตนวงารณ. (ร.ศ. 130, 1 สิงหาคม). *ราชกิจจา
นุเบกษา*, เล่มที่ 28. หน้า 185-188.
- พระราชบัญญัติเครื่องราชอิสริยาภรณ์อันมีศักดิ์รามาธิบดี. (2461, 22 กรกฎาคม).
ราชกิจจานุเบกษา, เล่มที่ 35. หน้า 169-182.
- ราม วชิราวุธ. (2559). *ประวัติต้นรัชกาลที่ 6*. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ: มติชน.
- ศิริพร ดาบเพชร. (2552). การเมืองเบื้องหลังพระราชพิธี: พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัวกับการสร้างพิธีกรรมใหม่. ใน *สายธารแห่งความคิด* 3. กรุงเทพฯ: กองทุน
เพื่อวิชาการ วรณยุพา สนิทวงศ์ฯ.
- ศิริพร ดาบเพชร. นโยบายทางการเมืองของพระราชพิธีบรมราชาภิเษกในรัชกาลที่ ๖. (2553 -
2554). *วารสารประวัติศาสตร์*. ฉบับพิเศษ 50 ปี เอกประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒ: 30 - 47.
- สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี. (2550). *ประมวลกฎหมายเครื่องราชอิสริยาภรณ์ไทย*. กรุงเทพฯ:
ด้านสุทธนาการพิมพ์.
- สุวรรณ สถาอานันท์. บรรณาธิการ. (2542). *คำ: ร่องรอยความคิดความเชื่อไทย*. พิมพ์ครั้งที่ 3.
กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. *เอกสารกรมราชเลขาธิการ รัชกาลที่ 6 เอกสารเบ็ดเตล็ด ร.6
บ.1.6/34 เรื่องพระราชกำหนดเครื่องราชอิสริยาภรณ์ ว่าด้วยชั้นบรรดาศักดิ์ของ
ข้าราชการที่จะได้รับพระราชทาน (11-13 กันยายน 2466)*.
- อดิน รพีพัฒน์, ม.ร.ว. (2527). *สังคมไทยในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ พ.ศ. 2325-2416*.
แปลโดย ม.ร.ว.ประกายทอง สิริสุข และ พรรณี ฉัตรพลรักษ์. พิมพ์ครั้งที่ 2.
กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.